

Даринка ПЕТРЕСКА
Виолета АЧКОСКА

ПРИНЦИПОТ НА НАГЛЕДНОСТ ПРИМЕНЕТ ВО НАСТАВАТА ПО ИСТОРИЈА ВО IV КЛАС ГИМНАЗИЈА

Шемата – цртеж во наставата по историја

Принципот на нагледност во наставата по историја во сите степени на образованието и воспитанието има голема улога и се третира како важен дидактички принцип. Тоа е еден од наставните принципи чие значење не се намалило ниту со времето ниту со промените во системот на образованието. Напротив, денес тој е посебно актуелен со оглед на бројните можности што ги дава техничко-технолошкиот развој и современите брзи комуникации и извори на знаења за визуелно претставување. Така, почнувајќи од најстарата и наједноставната претстава преку илустрација со креда на школската табла, преку разновидни цртежи, дијаграми, планови, карти, репродукции на уметнички дела, фотографии во различни збирки, албуми, дијапозитиви, проекции на графофолии, видеоленти, елемент-филмови, документарни емисии и филмови на телевизиските програми, од живото посматрање на материјалните остатоци до нивното презентирање преку различни визуелни средства, стигнуваме и до најсовременото информативно средство – компјутерот со користење на CD-ромот, интернетот и E-mail-от.

Нагледноста во наставата по историја има поинаков карактер отколку во наставата по природните науки во кои се можни директни посматрања на појавите, па дури и нивно вештачко предизвикување во форма на научен експеримент. Историјата го изучува минатото на човековото општество, појави кои не можат директно да се посматраат, бидејќи никогаш не се повторуваат како истоветни. Затоа нагледноста во наставата по историја може да се постигне само посредно, и тоа: 1) со посматрање на остатоци од материјалната култура во музеј, архив и на историски локалитет (*Ўредмејна нагледност*), 2) со посматрање на нивните слики (*ликовна нагледност*) и 3) со посматрање на шематски материјал со условни знаци - историски карти, планови и шеми (*условна нагледност*).

Илустрациите (фотографии, цртежи, шеми, табели, графикони и др.) се извонредно значајни и неопходни за примената на принципот на нагледноста во наставата по историја во сите степени на образованието, заради што нашле голема примена, посебно во образовните системи на поразвиените земји. Според новите концепции за учебници и посебно современите учебници по историја во европските земји илустрациите се застапени во основното образование со ист обем како и основниот текст односно 1:1, а во средното образование тој однос најчесто е два текста наспрема една илустрација 2:1. За жал, кај нас во учебниците по историја, кои се во употреба и во основното и во средното образование, не е ни приближно застапен тој сооднос. Меѓутоа, и во случај кога нема воопшто или нема доволно, или пак нема соодветен илустративен материјал во учебникот, наставникот треба да ја покаже својата стручност и инвентивност да пронајде или самиот да подготви таков материјал, кој логички и естетски ќе биде во корелација со основниот текст. Нив функционално ќе ги употреби за додатно и посликвито објаснување, за мотивирање, за развивање на учениковата инвентивност и за самостојна работа на ученикот (односно и ученикот да изработи таблица, графикон, шема, според неговите согледувања, а засновани на основниот текст и слично).

Дидактичарите даваат повеќе насоки, идеи и конкретни решенија за изработка на различни вакви помагала во наставата по историја, односно илустративен материјал кој ќе биде надополна на дидактички сиромашниот учебник или пак ќе биде збогатување на начинот на примањето на сознанијата на часот по историја. Постојат бројни модели на илустрации од доменот на условната нагледност, меѓу кои посебно место се дава на *шемајќи* - *цртеж*.

Шемата - цртеж може да најде место почнувајќи од V одделение во основното училиште, посебно реалистичната шема која е блиска до вистинскиот лик на презентираниот предмет или историски факт. Оваа т.н. реалистична шема има големо значење со оглед на тоа што учениците од V или VI одделение сеуште немаат доволно количество историски претстави и кај нив е послабо развиено апстрактното мислење. Меѓутоа, веќе од VII одделение (согласно возраста на учениците) па понатаму во погорните одделенија од основното и средното образование, шемата-цртеж треба да завзема сè позначајно место во споредба со другите видови цртежи.

Шемата – цртеж овозможува да се проследат внатрешните врски, времето на траење, взаемните промени на историските појави и процеси и нивниот однос со други слични или различни на нив. Тие можат да бидат посликвити и поконкретни, но и поапстрактни. Степенот на апстракцијата на ваквото претставување се покачува во зависност од возраста на учениците, нивното ниво на психофизички развиток, натаможниот обем на историски претстави и слично.

Цртежот воопшто, па така и шемата – цртеж, како дополнување на основниот текст, треба да биде применет во согласност со правилата на дидактиката и помага успешно да се објасни новиот наставен материјал, а може да се употреби при утврдување и повторување на материјалот, при обопштувањето, при усното и писменото (тест) проверување, како и при личната - самостојната работа на ученикот.

Ефективноста и функционалноста на цртежот многу зависи од краткоста и нагледноста на изработеното, како и од кратката форма на записот, односно пропратниот текст на цртежот-шемата. Во ерата на информатичкото комуницирање со кратки информации и симболи тоа е неопходно.

Одминува времето на долгото опишување, честото повторување на зборови и цели мисли. Натписите се ставаат на соодветни места – јасно и брзо воочливи. Се избегнува натрупување на едно место повеќе податоци, ако има повеќе тематски податоци, потребно е шемата да се употреби двапати, или може и трипати. Најдобро и најфункционално и естетски е да се употребуваат повеќе бои за цртеж и шема, со што најдобро се одделуваат суштествените елементи на шемата, или различните движења, врски и слично. Тоа овозможува полесно восприемање на преставеното на шемата, од учениците од сите возрасти. Меѓутоа кога наставникот не е во можност да го престави тоа во боја (на табла, на графоскоп, на комјутер и слично), тогаш се употребува една боја, но се поместуваат различни симболи или знаци (точки, прави или коси линии, симболи во вид на знакот за множење \times , или други).

Во завршното - осмото одделение од основното и во класовите на средното образование се дава повеќе простор на различните таблици, графикони и шеми.

Во овој прилог интересот на наставникот и на учениците ќе го свртиме кон шемата-цртеж (шематскиот цртеж) според дидактичките постапки во наставата по историја во IV година општа и јазична гимназија за “Македонското национално ослободително и револуционерно движење меѓу двете светски војни” кое не се наоѓа како единствена методска единица под ваков наслов во темата “Македонија меѓу двете светски војни”, туку за одделни организации, друштва и групи и за нивната активност се зборува во неколку методски единици во истата тема и тоа во: “Македонското националноослободително движење кај емиграцијата во Бугарија и ВМРО обединета”, “Комунистичката партија на Југославија во вардарскиот дел на Македонија и македонското студентско движење”, “Македонското иселеништво во прекуокенаските земји до крајот на Втората светска војна”, како и во методска единица “Македонското прашање во Првата светска војна и на Париската мировна конференција” од претходната тема “Македонија во Првата светска војна”.

Во сите гореспоменати методски единици во учебникот кој е во употреба во Република Македонија од 1992 година нема ни една фотографија, цртеж, шема, карта, графикон, таблица и слично. Истовремено за некои организации се зборува на неколку места кое што создава нејаснотии кај учениците, неповрзаност во сфаќањето на континуитетот на македонското револуционерно движење и тешкотии во совладувањето на фактографијата: имињата на одделните организации, местото на нивното делување, годините на јавување и прекин, методите и средствата на нивното делување итн.

Во прилогов претставуваме четири шеми со три поднаслови и една хронолошка таблица за “Македонското националноослободително и револуционерно движење меѓу двете светски војни”.

Шемата под бр. 1. во вид на спектар има функција да ги претстави истовремено сите организации, друштва, и други асоцијации кои се спомнуваат во горенаведените методски единици. Вака претставената шема пред учениците (на било кој начин: нацртана на табла со кредити во боја, или на хартија од поголем формат со употреба на повеќе бои, на графофолија, исто така, во повеќе бои, но и на компјутер) го надополнува и појаснува текстот, дава можност за размислување и согледувања на самите ученици, како на пример следните: а) учениците осознаваат со помош на шемата дека постоеле поголем број македонски асоцијации, б) секоја од нив во своето име содржи некој од зборовите Македонија, македонски, Илинден, илинденска, в) дел од нив директно се поврзани со името на ВМРО, г) поголемиот број од нив се надвор од поделена Македонија и се емигрантски, е) најбројни и најприсутни се до средината на 30-те години и други заклучоци.

Шемата под бр. 2а. во вид на вообичаена разгранета шема со соодветни знаци и симболи (најдобро е тие да се во боја) и со поместената легенда дава можност да се согледаат средствата и методите на дејствување на организациите, друштвата, струите и другите асоцијации и самите ученици да оформат сопствени мислења. Меѓу нив би ги навеле и овие: а) поголемиот дел од организациите, употребуваат револуционерни методи, се подготвуваат за општонародно востание, за револуција, дејствуваат со чети, употребуваат индивидуален метод, атентатите и сл. б) друг дел се декларираат само како легални и употребуваат легални средства: писмена и усна пропаганда, легални собири, други манифестации и слично, в) еден дел ги употребуваат и едните и другите начини и средства за дејствување и борба и т.н.

Под 2б. е дадена втора варијанта на истата шема, при што во централниот круг е даден основниот поим - “Македонското националноослободително и револуционерно движење 1918-1941”, во правоагол-

ниците се дадени методите на делувањето, а во елипсите организациите кои со стрелки се поврзуваат со одделните методи.

Шемата под бр. 3. дава можност учениците а) да осознаат каде се наоѓаат овие организации, друштва, групи и слично, во кој дел од Македонија или во сите три дела на Македонија дејствуваат, во кои држави на Балканот и подалечните земји, б) да ја согледаат поврзаноста на организациите и другите асоцијации, нивните врски, соработка и меѓусебното напаѓање, обвинување и конфликти.

Откако ќе ги согледаат, односно ќе ги усвојат овие сознанија од наведените три шеми, учениците сами или со помош на наставникот ќе ги набројат и причините за ваквите состојби во движењето и последиците за македонската националноослободителна и револуционерна борба, односно ќе извлечат соодветни логички заклучоци. При тоа ќе дојде до израз индивидуалната способност кај секој ученик да го употреби претходно стекнатото познавање на главните карактеристики на периодот кој се разгледува, способноста за анализа, синтеза, споредување, актуелизација и заклучување.

Шема – еден вид хронолошка таблица под бр. 4 помага и визуелно, полесно и логички да се научат годините на настанувањето на организациите и другите асоцијации, нивната последователност и бројноста на истите во соодветен период.

Наведените шеми можат да се користат: при изложувањето на нов наставен материјал од погоре наведените методски единици, при тематското повторување, при проверувањето на знаењата, особено при писменото проверување преку тест итн.

При изложувањето на новиот наставен материјал, наставникот може во празните контури на шемата да го испишува секој нов податок што го изнесува во текот на предавањето и шемата да ја гради и надополнува секој час. На крајот од наставната тема шемата е веќе целосна и како кондензирана информација останува длабоко врежана кај учениците.

Одделните шеми можат да бидат посебно изработени, специјално за часот за тематско повторување како од страна на наставникот, така и од учениците кои на различен начин ќе ги претстават во шема своите сознанија од определените наставни содржини. Така, истовремено кај учениците се негуваат вештините и умењата да можат да го одделат битното од небитното и сето тоа синтетизирано да го претстават на себе својствен начин (естетски, прегледно, употребливо, функционално). Ваквиот приод може да придонесе и кон индивидуализација на наставата, зошто одделни ученици можат да претстават определени елементи кои за нив се прифатливи, интересни и битни и да им дадат одредена шематска форма.

Изработувањето на шеми за одделни наставни теми и единици може да биде облик на организирана групна работа која ќе се одвива во рамките на тематското заокружување на наставната тема. Учениците поделени на неколку групи, можат да бидат ангажирани на одделни проблеми кои треба кондензирано и шематски да ги претстават. На крајот секоја група на таблата ја испишува својата шема, а потоа како домашна задача истото се прави на хартија.

Шемата може мошне ефикасно да се употреби при тестирањето на учениците, при што се даваат контурите на шемата со впишан еден елемент, а се бара друг еден или два елементи. На пример: дадено е во правоаголникот само името на организацијата, сојузот, друштвото, групата и слично, а се бара времето на постоењето и дејствувањето, земјата во која дејствува, методите и средствата и слично.

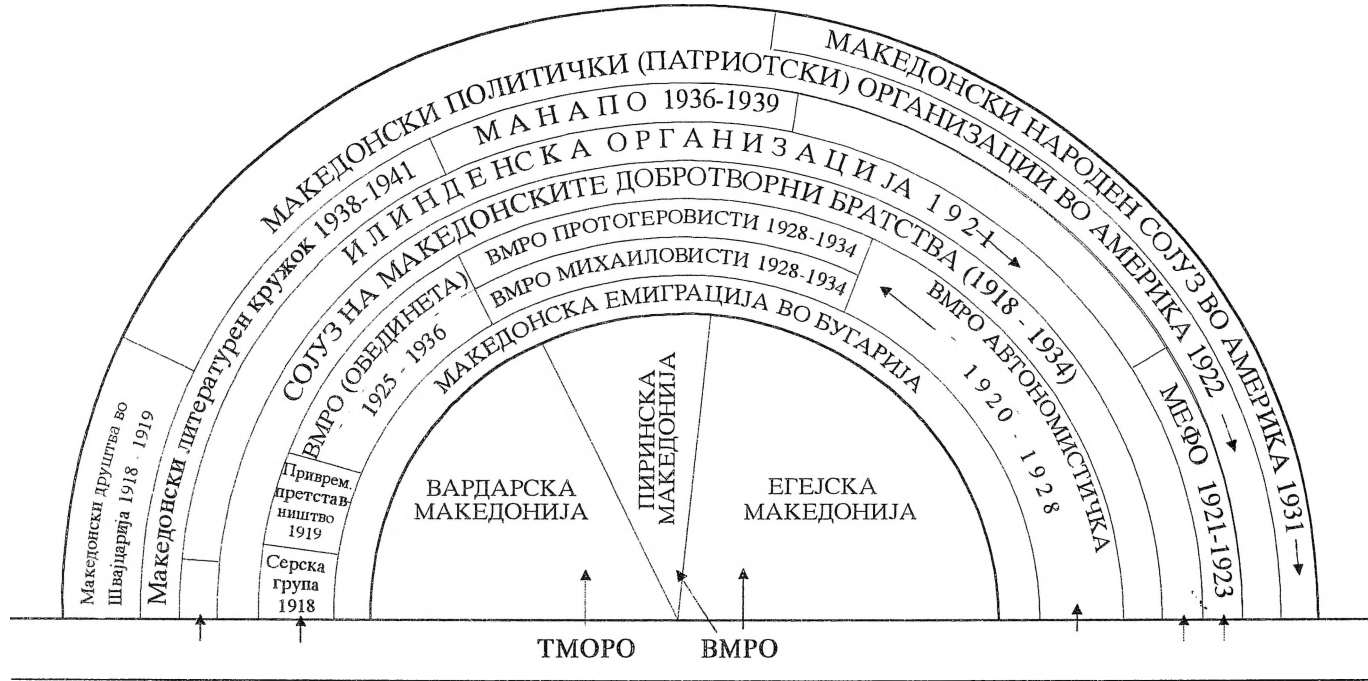
Би било мошне добро и рационално шемите да се цртаат (покрај на другите начини) на големи листови, во боја, за видна нагледност и да останат како нагледни средства во кабинетот по историја за подолга употреба.

Литература:

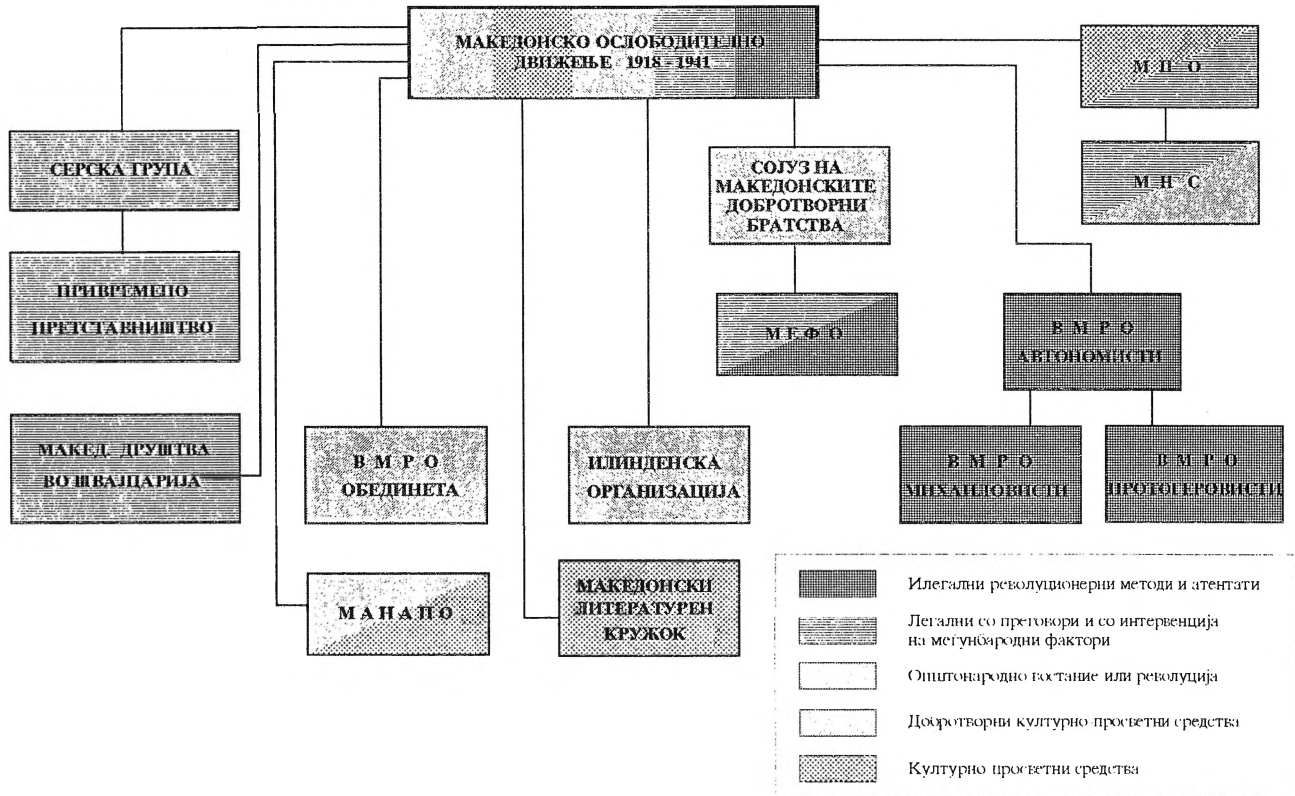
- [1] Адамческа Снежана, *Активна настава*, - Методични основи, Скопје 1996,
- [2] *Contre les stéréotypes et les préjugés, Les travaux du Conseil de L'Europe sur l'enseignement de L'histoire et les manuels d'histoire*, Conseil de l'Europe, Strasbourg 1995.
- [3] Димовски Наум. *Креднаџа илустрација во наставаџа џо историја*, Историја, Скопје (1972), год. VIII/2, 258-269.
- [4] *Education in Bavaria*, Bavarian State Ministry of Education, Cultural Affairs, Science, and the Arts, München 1993.
- [5] *Melovĳe ĉerteži k urokam istorii* (pervod s nemeckogo), Moskva 1965, 198.
- [6] Младеновски Симо, Велјановски Новица, Наумовски Светозар, Киселиновски Стојан, *Историја за IV клас гимназија* (општа и јазичнка), Просветно дело, Скопје, 1996.
- [7] Nuša Kern Ana, Neĉak Dušan, Repe Božo, *Naše stoletje*, Ljubljana 1997.
- [8] Oldenburg *Gechichte für Gymnasien, 9*, Erarbeitet von Bernhard Heinloth, Franz hermann Hubertu, Helmut Kistler, Herbert Michel, Gertrud Tinkl, München 1994.
- [9] Steele, J. L. and Steele P. (1991), *The thinking-writing connection: using clustering to help students write resuasively*. Reading Horizons, Vol. 32, 41-50.

ШЕМА БР. 1

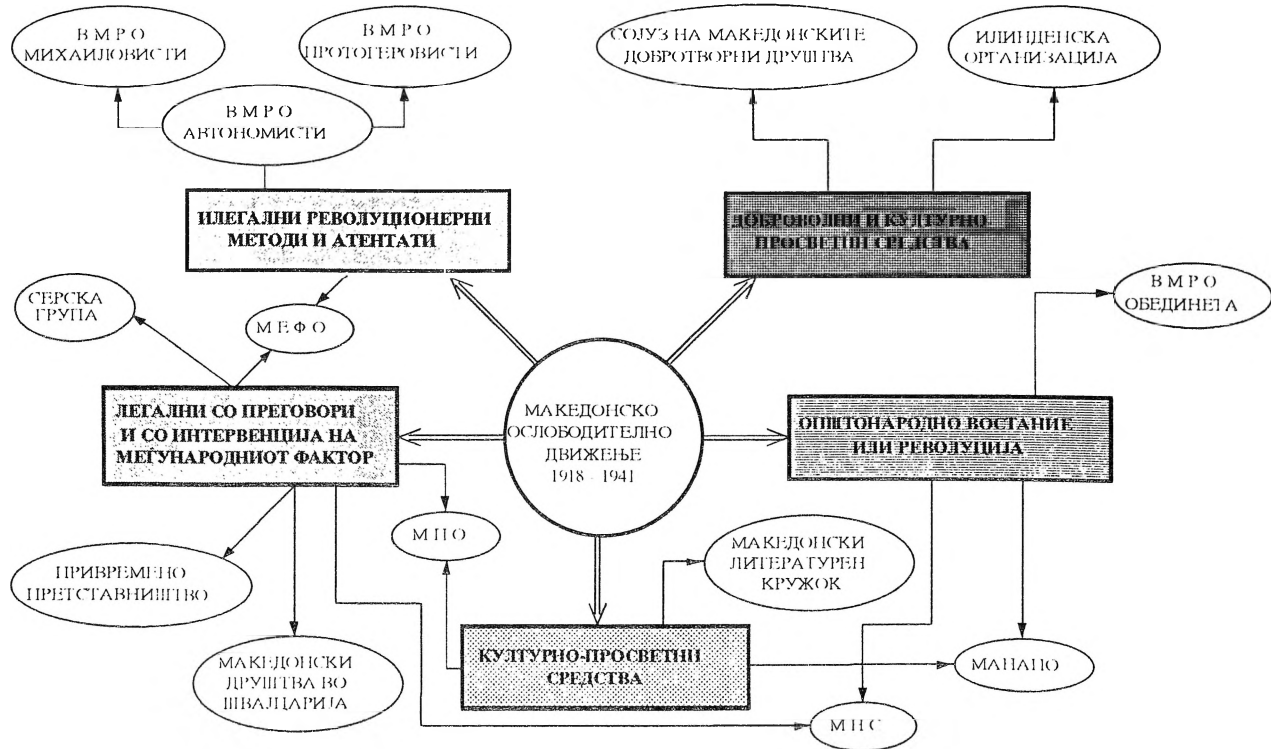
МАКЕДОНСКО НАЦИОНАЛНО ОСЛОБОДИТЕЛНО И РЕВОЛУЦИОНЕРНО ДВИЖЕЊЕ 1918 - 1941



ШЕМА БР. 2-а
МЕТОДИ И СРЕДСТВА НА ДЕЈСТВУВАЊЕ

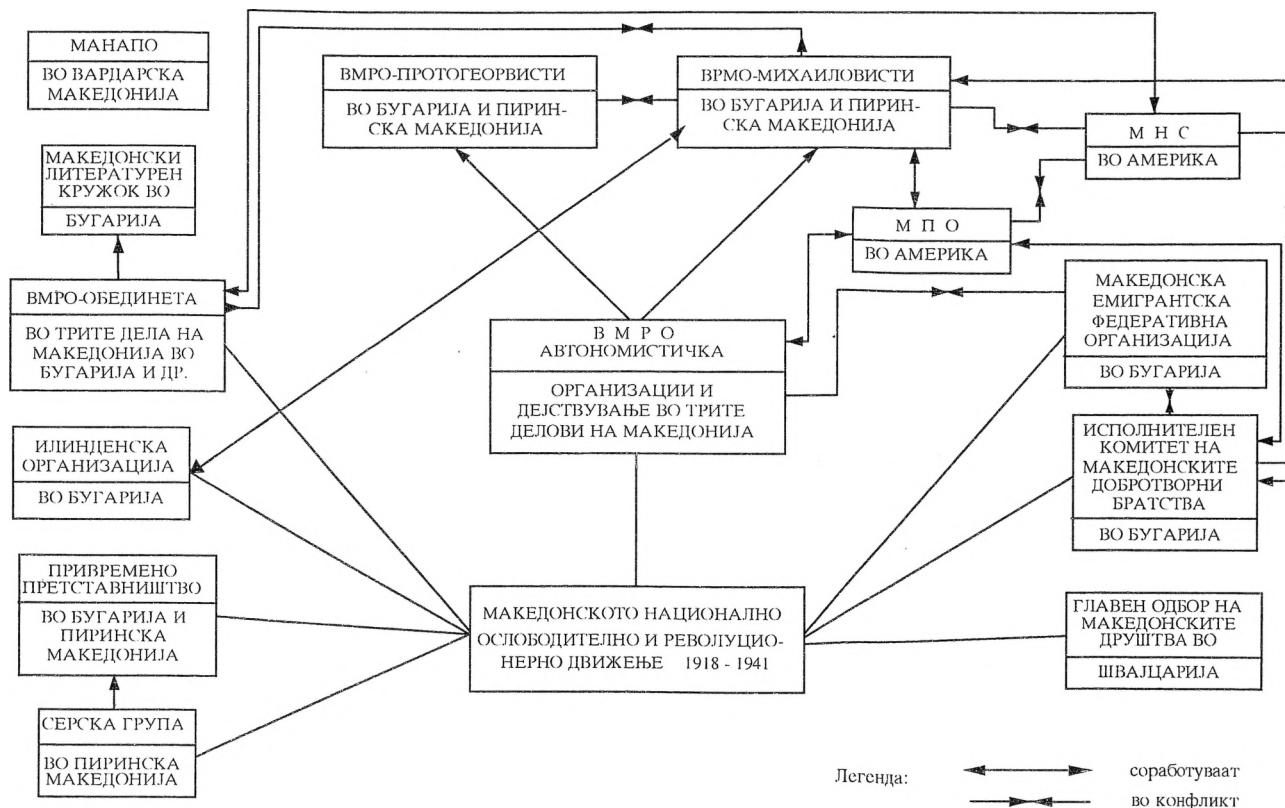


ШЕМА БР. 2-6
 МЕТОДИ И СРЕДСТВА НА ДЕЙСТВУВАЊЕ НА МАКЕДОНСКОТО ОСЛОБОДИТЕЛНО ДВИЖЕЊЕ 1918 - 1941



ШЕМА 3

ЗЕМЈА ВО КОЈА ДЕЈСТВУВААТ ОРГАНИЗАЦИИТЕ И ОДНОСИТЕ МЕЃУ НИВ



ШЕМА БР. 4
ХРОНОЛОШКА ТАБЛИЦА - ШЕМА

